

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Mogyoródi Emese

A Szókratész-per

Jelen tananyag a Szegedi
Tudományegyetemen készült az Európai
Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A SZÓKRATÉSZ-PER

Dr. habil. Mogyoródi Emese

5. Téma

Platón: *Szókratész védőbeszéde*

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

5. TÉMA: PLATÓN: SZÓKRATÉSZ VÉDŐBESZÉDE

Mogyoródi Emese

1. Lecke

A mű szerkezete 1.

15 - 20 PERC

Szókratész ellen Kr.e. 399-ben ún. „nyilvános vádat” (*graphé*) emeltek, mely olyan, városállam- vagy közösség-ellenesnek nyilvánított bűntényeket foglalt magában, mint például a hazaárulás, a dezertálás (katonai szolgálat megtagadása), közpénzek elsikkasztása, és a Szókratész ellen benyújtott vád, az „istentelenség” vagy „vallástalanság” (*aszebeia*). Ezek mindegyike halálbüntetést (vagy száműzetést) vont maga után.

A vádat egy bizonyos **Melétosz** nyújtotta be (ő volt a fővádló, *katégorosz*), akire az *Euthüphrónban* (2b) Szókratész „ismeretlen ifjúként” utal, védőbeszédében (*Szókratész védőbeszéde* 23e) pedig költőként. Valószínűsíthető, hogy ő volt az, aki ugyanabban az évben, amikor Szókratészt bíróság elé citálta, szintén vádlóként lépett fel egy hasonló, istentelenségi perben Andokidész ellen (*Lüsziasz: Andokidész ellen* 6).

A mellékvádlók, **Anütosz** és Lükón közül az előbbi köztiszteletben álló államférfi volt, aki a **demokraták oldalán** állva részt vett a 404/403-as polgárháborúban, és a demokrácia azt követő restaurációjában (Thraszübulosz vezetésével). Ő terjesztette be a történelem első ismert **amnesztia törvényét**, melynek értelmében a demokrácia

Az *aszebeia* kifejezésnek nincs pontos magyar fordítása. A vallási vagy valláserkölcsei előírások (szabályok, szokások, törvények) megsértését jelenti. Nem felel meg pontosan a modern „ateizmus” fogalmának.

helyreállítása után (a Harminc zsarnok és közvetlen támogatóik kivételével) senkit nem lehetett perbe fogni a polgárháború alatt elkövetett bűntetteiért. Anütosznak volt egy **tímár műhelye** is (Xenophón: *Szókratész védőbeszéde* 29.4). Egy, a platóni *Védőbeszéd*hez kapcsolódó *szkholion* (kommentár) szerint Alkibiadész szeretője (*erasztész*) volt (fr. 60 Wehrli).

Lükónról ellentmondásosak az ismereteink: Szókratész **szónokként** utal rá (*Szókratész védőbeszéde* 23e), Xenophón (*A lakoma* II.4.8, stb.) azonban államférfiként (akinek a fia a Harminc Zsarnok ellen vívott harcban halt meg).

A Szókratész elleni vád jól dokumentált:

„Szókratész jogtalanságot követ el, mert **megrontja az ifjúságot, és nem tiszteli [azokat] az isteneket, akiket a város,** ehelyett új daimóni jelenségekben hisz” (Platón: *Szókratész védőbeszéde* 24b-c). „A javasolt büntetés: halál” (D.L. 2.40). (Vö. Xenophón: *Emlékeim* I.1.1.).

Kései források szerint Lüsziász, a szónok írt egy védőbeszédet Szókratész számára, amit felajánlott neki, ő azonban visszautasította (D.L. 2.40-41). Akár igaz ez a történet, akár nem, Xenophón és Platón egybehangzó tanúsága alapján **védőbeszéde nem előre megírt, hanem rögtönzött volt**. Ezt részben nyilvánvalóan kiemelkedő beszéd- és érvelőkészsége magyarázza, részben az, hogy úgy érezhette, nincs szüksége előre megírt beszédre, csak őszinteségre, hiszen az igazság mellette áll.

A platóni *Védőbeszéd* szövege – a bírósági tárgyalások procedurális előírásainak megfelelően – **három fő részből** áll:

- 1.) a védőbeszéd (17a-35d9);
- 2.) az ítéletet követő beszéd: az alternatív büntetési javaslat kérdése (35e-38b);
- 3.) a halálos ítélet kimondása utáni beszéd: végső reflexiók, búcsúzás (38c-42a).

1. A védőbeszéd

Szókratész már az elején leszögezi, hogy **nem fog** vádlóihoz hasonlóan **retorikai fogásokkal élni**, hanem pontosan úgy fog beszélni, „ahogy a piacon szokott” (17a-18a); ez előrevetíti, amit később mond, ti. hogy nem fog olyasmit tenni, amit sokan mások megtesznek a törvényszéken: nem fog esedezni vagy másképp próbálni hatni a

bírák **érzelmeire** (34d-35d, vö. 38d-e), mert ezt sem magához méltónak, sem **törvényesnek** nem találja:

„Mert nem azért ül székében a bíró, hogy az igazságot kegyelemből osztogassa, hanem hogy **igazságosan ítélkezzen**: nem arra esküdött, hogy kedvez, akinek jónak látja, hanem hogy **ítéletét a törvények szerint fogja meghozni**” (35c).

Szókratész ellen tehát a vád

- **istentelenség** (nem tiszteli a város isteneit, hanem új **daimóni jelenségeket** vezet be),
- és **az ifjak megrontása** (24b-c).

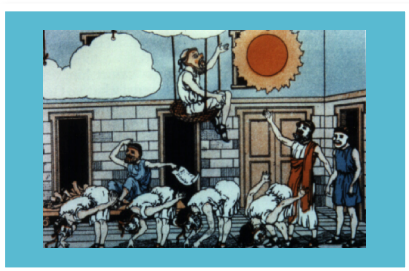

daimón (gör.): „isten”, „istenség”, „természetfölötti lény” – nincsenek negatív konnotációi (mint később a „démon” főnévnek)

Szókratész azonban nem közvetlenül ezek ellen a vádak ellen kezd védekezni, hanem először megpróbál eloszlatni bizonyos **rágalmakat** („a régi **vádak**”), amelyek régóta éltek róla az athéniakban:

- 1.) **természetfilozófus** (aki „égi jelenségeket és föld alatti titkokat kutat”, és
- 2.) **szofista** (aki „a gyengébb érvet erősebbnek tünteti fel”) (18b-c).

Szókratész világossá teszi, hogy 1.) **soha nem foglalkozott természetfilozófiával**, 2.) sem **nem vállalkozik az emberek nevelésére**, mint a szofisták (pláne nem kér pénzt érte).

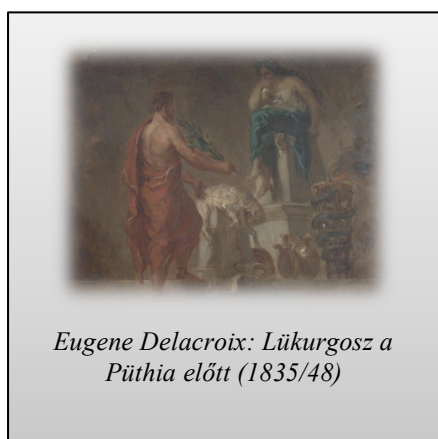
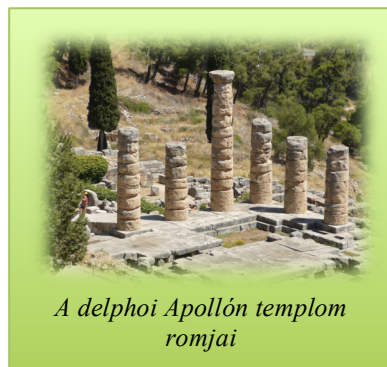

Arisztophanész A felhők című komédiáját Kr.e. 424/23-ban mutatta be Athénban. Ebben Szókratészt egy, a hagyományos istenek létezését tagadó **természetfilozófus** és a **retorika mestere** mulatságos amalgámjaként ábrázolja, aki pénzért bárkit megtanít a retorika fogásaira (aki azután mesterségét **erkölcsileg kétes ügyek szolgálatába is állíthatja**).

Felmerülhet azonban, hogy ha valóban teljességgel alaptalan a rágalom, mégis **hogyan keletkeztek felőle**; ezt **a delphoi jóslat** történetével magyarázza (20c-24b).

A delphoi jóslat (20d-24b)

A történet kitérőként hathat, azonban nemcsak a rágalom keletkezésnek magyarázatát adja, hanem egyúttal **megvilágítja azt a tevékenységet is, melyet Szókratész folytat (a filozofáló életet)**, ti. hogy abban –a rágalommal és a vádlók állításával szemben – semmi istentelen, vagy az ifjakra káros nincs.

A történet:

Szókratész egy barátja megkérdezte a delphoi jósnőt, a Püthiát, van-e Szókratésznél bölcsebb ember; a Püthia azt felelte, hogy nincs;

Szókratészt ez a kijelentés mélyen zavarba ejtette, ugyanis

egyáltalán nem tartotta magát bölcshöz; ugyanakkor azt is

tudta, hogy a Püthia nem hazudik, hanem az igazat mondja.

aporia (éporun: „kétségek közt hányódtam” 21b)

Hosszas gondolkodás után azt a **kiutat találta**, hogy a jóslat értelmét megvizsgálja, hogy elmegy egy bölcshöz, hogy ott megcáfolja a kijelentést (mivel reménye szerint talál majd egy magánál bölcsebb embert); miután elbeszélgetett vele („megvizsgálta”), arra jutott, hogy az embert (aki **államférfi** volt) ugyan sokan bölcshöz vélik, leginkább pedig saját maga, de valójában nem az.

Szókratész saját magán is elvégzi az *elenkhoszt*, így képes *aporiába jutni*. Ezt támasztja alá, amit később mond, hogy vizsgálódásai közben **saját magát**, azaz a saját nézeteinek a koherenciáját és igazságát **is vizsgálja**: („most, amikor ... az isten jelölte ki a helyemet, hogy filozofálva, másokat és **magamat vizsgálva éljek...** (28e).”

Mivel ezt Szókratész dialektikus vizsgálódásával (*elenkhosz*) megpróbálta bebizonyítani neki, **meggyűlölte ő is, és sokan mások is a jelenlévők között.**

Ekkor arra jutott, hogy legalábbis ennél az embernél ő maga bölcsőbb, **mivel ha valamit nem tud, legalább nem hiszi azt, hogy tudja** (21b-e).

Ezután hasonlóképpen vizsgálta meg a **költőket** és a **kézműveseket** is, és mindannyiaszor ugyanazt tapasztalta: bölcsnek vélték magukat, de valójában nem voltak azok; így **további ellenséges indulatok keletkeztek felőle**, és ráragasztották az elnevezést, hogy „bölc” (21b-23a).

Végül a vizsgálódások következtében rájött a jóslat valódi értelmére is: az isten (Apollón) nem azt állítja, hogy Szókratész a szó szoros értelmében „**bölcs**” (= **mindentudó**) volna, az ő példáján keresztül csupán azt akarja üzeni, hogy

„Emberek! Az közöttetek a legbölcsebb, aki Szókratészhez hasonlóan fölismerte, hogy bölcsesség tekintetében igazság szerint semmit sem ér” (23b).

A jóslat történetét azzal zárja, hogy elmagyarázza,

- máig ugyanezt a tevékenységet folytatja, azaz **a bölcs hírében állókat vizsgálja**, amit **isteni küldetésnek tart**, és olyannyira ennek a szolgálatnak szenteli egész életét, hogy nem jut ideje a saját dolgaival törődni, ezért él szegénységben (23b-c);
- mivel a hozzá önként csatlakozó **ifjaknak** igencsak tetszik, ahogy az embereket vizsgálja, maguk is **utánozni kezdték őt**; akiket pedig megvizsgálnak, rá haragszanak meg, és azt terjesztik róla, hogy elvetemült gazember, aki istentelen természetfiozófiái és szofista tanaival **megrontja az ifjúságot** (23c-e);
- **erre a rossz hírre támaszkodva vádolták be őt Melétoszék**: a fő vádló a költők miatt haragszik rá, Anütosz a kézművesek miatt, Lükón a szónokok miatt (23e-24a).

További olvasmányok:

Platón: *Szókratész védőbeszéde*. In: *Euthüphrón, Szókratész védőbeszéde, Kritón*. Ford. Gelenczey-Miháltz Alirán és Mogyoródi Emese. Atlantisz, Budapest 2005, 51-71.

Ellenőrző kérdések:

1. Mivel vádolták Szókratészt, és kik nyújtották be a vádat?
2. Hogyan kezdi Szókratész a védőbeszédét, és mivel indokolja, hogy nem fog élni bizonyos eszközökkel?
3. Először miféle vádak ellen védekezik, és miért?
4. Mi a delphoi jóslat története, és milyen argumentatív szerepet játszik a védekezésben?
5. Miben áll (illetve miben *nem* áll) Szókratész „bölcssége” a delphoi jóslat értelmében?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Mi volt a különbség Szókratész tapasztalata szerint az államférfiak, költők és kézművesek között a tekintetben, hogy hogyan viszonyultak a saját „bölcsségükhöz”? Mi volt a közös nevező mindannyiukban?
2. Vajon miért tarthatja Szókratész isteni küldetésnek a „vizsgálódó életet”? Racionális megfontolásokkal igazolható-e ez valamiképp, vagy sem?